

ZO

DUS

Taal helpt je de wereld te begrijpen

HOE DAN?!

Schrijver, theatermaker en muzikant Koen Frijns maakte de voorstelling Zo Dus over zijn liefde voor de Nederlandse taal. Hiernaast lees je een kort fragment uit de voorstelling als introductie op deze zine vol opdrachten, taalweetjes en verhalen achter de studie Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit te Nijmegen.

Zo Dus

Ik heb mijn hele leven gedacht dat nectarines pruimen waren. En dan. Ja, dan pas, na al die tijd, begin je met denken. Maar waar heb ik dan nog meer een verkeerd beeld van? Een hond? Een telefoon? Dit is de goede kant van het zoethoutje. Daar, in de verte is een einde.

En ik wil schrijver worden?

Ik, die het leuk vindt om mensen belachelijk te maken. Om expres de verkeerde beelden in hun hoofd te stoppen?

Die zichzelf zo slim vindt?

Ik weet niet eens wat het verschil is tussen een pruim en een nectarine! Hoe kan ik nu iets zeggen over vriendschap? Of over seks? Over katten? Want als ik die door elkaar haal, heb ik pas echt een probleem!

Koen Frijns

Paardenweggetjes

Woorden in je hoofd staan niet – zoals in een woordenboek – alfabetisch gerangschikt. Woorden die een betekenisrelatie hebben, staan dicht bij elkaar in je mentale woordenboek. Daarom kun je *hond* sneller benoemen als je vlak daarvoor *poes* hebt gehoord, dan bijvoorbeeld *boot*. *Paarden* en *ezels* staan vlak bij elkaar, net als *weg* en *brug*. Paardenweggetjes zijn dus bijna ezelsbruggetjes. Maar soms is het juist moeilijker om woorden te benoemen, als er in je hoofd een competitie gaande is tussen woorden. Probeer Het Stroop-experiment van MINDF*CK maar eens. Check de QR-code!

Taalweetje

Even Dit

Ik heb
de pruimen
uit de koelkast
opgegeten

die je
vast had
willen bewaren
voor het ontbijt

Het spijt me
ze waren heerlijk
zo zoet
en zo koud

William Carlos Williams

OPDRACHT 1: Taalverwarring

- 1.1. De hoofdpersoon in *Zo Dus* leest dit gedicht en ziet bij pruimen nectarines voor zich. Heb jij ook ooit meegemaakt dat je zeker was van een bepaalde woordbetekenis, maar dat die bij nader inzien niet bleek te kloppen? Beschrijf waar je onterecht van overtuigd was.
- 1.2. Maak tweetallen. Je gaat elkaar om de beurt interviewen over een dergelijke ontdekking. Voorbeeldvragen:
 - Van welke woordbetekenis was je onterecht overtuigd?
 - Wanneer en hoe kwam je erachter dat je overtuiging niet klopte?
 - Hoe voelde je je na die ontdekking?

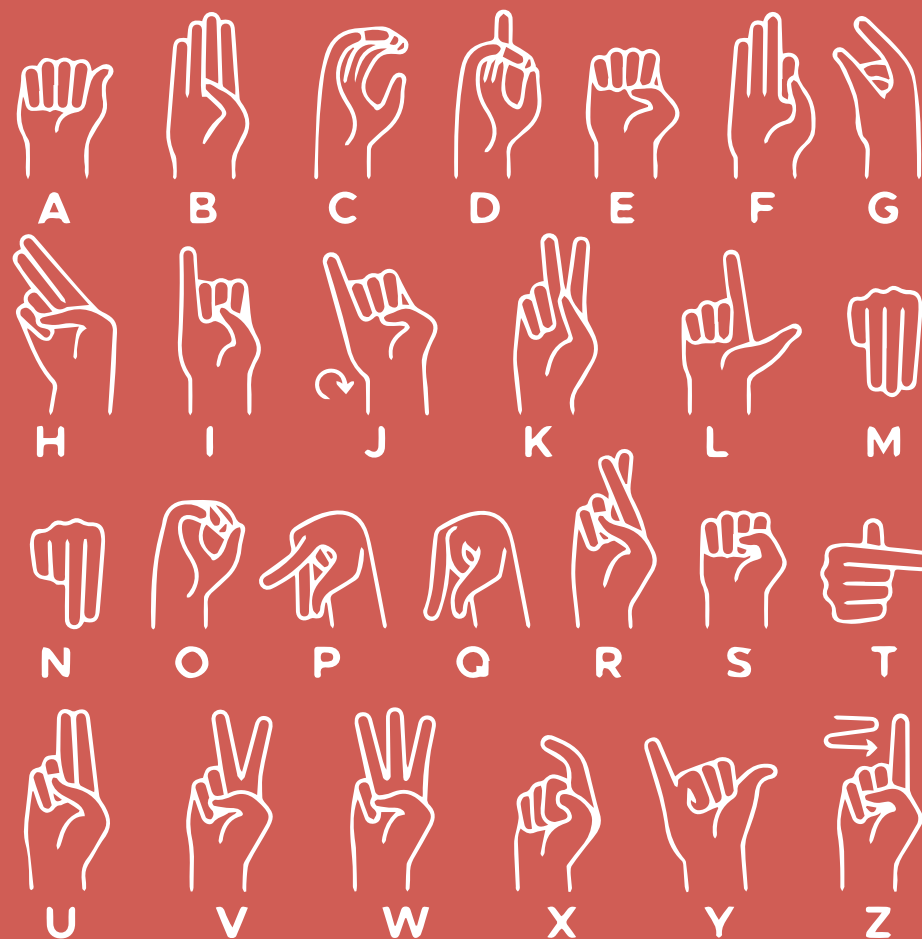
LONNEKE JANSSEN studeerde Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit, inmiddels is zij als taalwetenschapper werkzaam bij zorginstelling Kentalis.

Zou jij in de klas Nederlands met Gebaren willen praten?

Hoi, ik ben Lonneke! Ik doe onderzoek naar kinderen met een taalontwikkelingsstoornis. Dat zijn kinderen die het moeilijk vinden om taal te begrijpen en om te praten. Het is nog onduidelijk waarom ze dit moeilijk vinden, want ze hebben een normaal IQ en verder geen problemen in de ontwikkeling. Je merkt aan deze kinderen dat ze grapjes te letterlijk nemen, niet zulke lange zinnen maken en vaak heel stil zijn, of juist snel boos. Dat is niet zo gek als er om je heen altijd gepraat wordt, terwijl je er maar een gedeelte van begrijpt. Klasgenoten of vrienden om je heen begrijpen jou ook niet zo goed. Daardoor hoor je er minder snel bij.

Op mijn werk bij de zorginstelling Kentalis zoeken we naar oplossingen om deze kinderen zo goed mogelijk te helpen. We hoeven niet precies de oorzaak te weten om toch goede hulp te kunnen bieden. Bijvoorbeeld, op sommige scholen van Kentalis gebruiken we naast gesproken taal ook gebarentaal. Dat heet 'Nederlands met Gebaren'

(NmG): iedereen in de klas gebruikt tijdens het praten ook gebaren. Het taalbegrip wordt ondersteund doordat je de woorden ook kunt 'zien'. En als kinderen niet snel op een woord kunnen komen, kunnen ze het ook gebaren. Op deze manier maken we school iets makkelijker voor deze kinderen. Bovendien leren andere kinderen in de klas ook een klein beetje gebarentaal. Hiernaast zie je het gebarenalfabet. Kun jij jouw naam gebaren?

Marc groet 's morgens de dingen

Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem

dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag

DAA-AG VIS
dag lieve vis
dag klein visselijn mijn

Paul van Ostaijen

Midvoor

Ik ben de midvoor
van de taal

in een veld
vol wat ik voel

missen mijn woorden
ieder doel

of ze schieten
over of tekort

ik denk dat ik
maar keeper word

alle taal hou ik tegen
geen woord laat ik door

hulde aan de keeper
weg met de midvoor.

Eric van Os

OPDRACHT 2: Wat is P oë z i e ?

- 2.1. Neem een vel papier/je laptop, schrijf/typ in het midden het woord 'poëzie' en maak een woordweb. Beantwoord de vraag 'Wat is poëzie?' in minstens tien losse woorden.
- 2.2. Bekijk het blad van degene die naast je zit. Zijn er overeenkomsten? Zijn er verschillen tussen jullie woorden? Bespreek het met elkaar.
- 2.3. Beantwoord samen de vraag: 'Is een sinterklaasgedicht poëzie?' Waarom wel? Waarom niet? Schrijf jullie antwoorden uit.
- 2.4. Bekijk de twee gedichten op de pagina hiernaast. Welk gedicht is geschreven voor kinderen? Waarom? Waarom is het andere gedicht voor volwassenen? Schrijf je antwoorden uit.
- 2.5. Klankpoëzie maken!
Stap 1: Zet de dictafoonfunctie van je telefoon aan tijdens de kleine pauze. Probeer te vergeten dat die aanstaat.
Stap 2: Luister de opname terug.
Stap 3: Schrijf alle geluiden uit/op die je hoort.
Stap 4: Maak een klankgedicht van je transcriptie.

Wist je dat?

In Nederland en België op meer dan 3300 openbare plaatsen gedichten op muren, huizen en gebouwen zijn te vinden? Wil je weten welke gedichten er in jouw stad of dorp te vinden zijn? Ben je benieuwd of jouw lievelingsdichter er (al) tussen staat? Of wil je zelf een gedicht toevoegen? Check de QR-code!

Gedicht van K. Schippers in een ontwerp van Klaas Gubbels, Arsenalplaats, Nijmegen, geplaatst in 2018

PROF. DR. MARC VAN OOSTENDORP is als taalwetenschapper verbonden aan de Radboud Universiteit. Hij vertelt wat een taalkundige is en op welke plekken zij werkzaam zijn.

En nu kan de computer ook al schrijven

Taal is een van de grootste raadsels ter wereld. Hoe is het mogelijk dat ik door mijn stembanden te laten trillen en mijn tong en lippen te bewegen, geluid kan maken dat ervoor zorgt dat jij mijn gedachte begrijpt? Hoe kan een kind de kern van dat ingewikkelde systeem van duizenden woorden en ontelbare grammaticaregels moeiteloos in de eerste vier of vijf jaar van diens leven onder de knie krijgen zonder ooit naar school te gaan?

Een taalkundige is iemand die zo gegrepen is door dit soort vragen dat die wil uitzoeken hoe het zit: door taal te onderzoeken in een laboratorium, onder een hersenscan, of juist aan de keukentafel. Taalkundigen werken op allerlei plaatsen. Ik ken een taalkundige die een eigen bedrijf heeft waarmee ze nieuwe merknamen bedenkt, vooral voor Amerikaanse auto's. Ik ken er een die om de paar jaar de Amazone intrekt om daar een nog nooit eerder beschreven taal uit te pluizen – de meeste talen van de wereld zijn nooit beschreven en de meeste zijn in gevaar. En omdat ik zelf aan een universiteit werk, ken ik er een heleboel die daar iedere dag er alles aan doen om dit raadsel te ontsluiten.

Sinds eind 2022 is de taalwetenschap in rep en roer. De reden daarvoor is kunstmatige intelligentie: ineens is er een nieuw wezen op de wereld gekomen dat óók met taal lijkt om te kunnen gaan. Taalkundigen hebben overigens een belangrijk aandeel gehad in die ontwikkeling. En hopelijk gaat het ons helpen om beter te begrijpen hoe wij dat doen, praten, schrijven, luisteren, lezen. Er is nog genoeg werk te doen voor de taalwetenschap.

De taalkundige weet raad!

De verleidingskracht van de dubbele bodem

Coolblue ('Vaderdag, dat zit wel snor'), Hema ('What's the WORST that could happen?') en Pickwick ('Trek je het nog?'). Reclame is dol op woordspelingen, want ze bieden twee betekenissen voor de prijs van één! Lekker goedkoop dus. Bovendien, mensen onthouden reclames sneller en beter als ze grappig en/of kort en krachtig zijn. Woordgrappen met een dubbele betekenis werken als een soort puzzel. Zodra je die oplost, krijg je een positief gevoel. Dat koppel je vervolgens vanzelf aan het bedrijf. Meer lezen? Check de QR-code!

Vloeken als medicijn

Wist je dat vloeken kan helpen tegen de pijn? Dat is gebleken uit Engels onderzoek. Proefpersonen moesten daarvoor minutenlang hun hand in een bak met ijswater houden. Degene die mochten vloeken hielden dit langer vol! Enige nadeel: hoe vaker je vloekte in je dagelijks leven, hoe zwakker het effect was. Meer weten? Check de QR-code!

Taalweetje

OPDRACHT 3: Betekenis

Je praat vast niet altijd en overal hetzelfde. Dat komt omdat de context deels je taalgebruik bepaalt. Met andere woorden: je taalregister hangt af van de mensen met wie je praat, de plek waar je bent, het thema van het gesprek etc. Een belangrijk onderscheid is dat tussen familie en vrienden: met je ouders praat je anders dan met je klasgenoten, bijvoorbeeld.

Neem een vel papier/je laptop en maak een tabel met twee kolommen: eentje getiteld 'Familie', de andere getiteld 'Vrienden'. De twee kolommen vertegenwoordigen twee verschillende contexten en taalregisters.

Maak vervolgens vier rijen in de tabel. Schrijf aan de zijkant van de tabel waar de rijen voor staan:

1. Een woord dat specifiek is voor die context
2. De betekenis die dat woord in die context heeft
3. De betekenis van dat woord volgens het woordenboek (als het erin staat)
4. De herkomst van dat woord (bijvoorbeeld een bepaald dorp of land)

Vul de tabel nu in.

	FAMILIE	VRIENDEN
WOORD		
JULLIE BETEKENIS		
VOLGENS WOORDENBOEK		
HERKOMST		

Wist je dat?

Multidisciplinair hip-hopcollectief SMIB in 2017 het 'Smibanese Woordenboek' uit heeft gebracht, waarin het unieke straattaalgebruik in de Amsterdamse Bijlmer werd uitgelicht? Het woordenboek was zo populair dat er in 2019 een tweede, uitgebreide editie werd uitgegeven.

Er in 1991 voor het eerst een Nederlands studentenwoordenboek werd uitgegeven? Het werd samengesteld door Albert Gillissen en Paul Olden en heette, heel toepasselijk, *Het Eerste Nederlandse Studentenwoordenboek*. In 1994 verscheen de tweede editie.

'Watskeburt' van De Jeugd van Tegenwoordig op nummer drie staat in de door Nederlandse popartiesten samengestelde top 50 mooiste Nederlandstalige nummers? Onder andere het bizarre en creatieve taalgebruik, waar de groep om bekend staat, katapulteerde 'Watskeburt' naar de top drie.

Wist je dat?

DOEIMAZZELLATERDOEIGDAGHAAIZIEJEBYEBYEHOUDO
DOEIMAZZELLATERDOEIGDAGHAAIZIEJEBYEBYEHOUDO
DOEIMAZZELLATERDOEIGDAGHAAIZIEJEBYEBYEHOUDO
DOEIMAZZELLATERDOEIGDAGHAAIZIEJEBYEBYEHOUDO

HILDE VAN WANROIJ studeerde *Nederlandse Taal en Cultuur* aan de Radboud Universiteit, inmiddels is zij werkzaam als catalograaf bij de *Bijzondere Collecties* van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen.

Boeken vol verhalen

oi, mijn naam is Hilde van Wanroij en ik zit dagelijks met mijn neus in de middeleeuwse handschriften en oude gedrukte boeken. Ik werk namelijk in de Nijmeegse universiteitsbibliotheek, waar ik ervoor zorg dat iedereen die dat wil deze oude bronnen zo goed en snel mogelijk kan vinden en raadplegen. Als student van de bachelor Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit raakte ik al snel gefascineerd door alle oude teksten uit de middeleeuwen, de renaissance en de eeuwen daarna. Maar die boeken zelf, die tastbare dragers van teksten en ideeën, trokken nog meer mijn aandacht.

Uiteindelijk koos ik er daarom voor om de master Boekwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam te volgen. Vandaag de dag ben ik nog altijd blij met mijn keuze voor beide studies. Het is een voorrecht om met al die prachtige handgeschreven en gedrukte boeken te werken, die allemaal hun eigen verhaal vertellen. Zonder deze boeken geen taalkunde, letterkunde, theologie, filosofie, (kunst)geschiedenis, noem maar op! Ook de erfgoedcollectie van de Nijmeegse universiteitsbibliotheek zit vol met waanzinnige boeken met interessante verhalen!

Taalregels in de 17e eeuw

Wist je dat veel taalregels al in de 17e eeuw bedacht zijn? De moeilijke regel voor het verschil in gebruik van *hen* en *hun*, bijvoorbeeld, werd voor het eerst opgeschreven door Christiaan van Heule in 1625. P.C. Hoofst stelde zelfs voor om in het mannelijk enkelvoud hetzelfde onderscheid te maken: *hem* en *hum*. De regel had weinig met het Nederlands te maken: de heren waren vooral bezig het Nederlands meer op het Latijn te laten lijken, dat verschillende vormen gebruikt voor verschillende naamvallen. Meer weten over taalnormen en taalverandering? Check de QR-code!

Taalweetje

Fragment uit *Zo Dus*

Weet je wat ik echt gaaf vind?

Als ik zon un bietje Brabants ant buurten ben mè wa goed volk, en ik in inne kèr, zo, hop, bots, un poar van dien zes-lettergrepige woorden erdoorhinnedouw, wittewel, als:

'Ik vind dat onze samenleving beter gebaat is bij een idiosyncratisch anarchosyndicalistisch verbond, dan bij de huidige constitutionele monarchie met democratisch verkozen regering.'

En dat dan iemand anders zegt:

'Dè goat toch hillemoal nie meer over voetbal?'

Nee, natuurlijk niet. Het gaat mij ook helemaal niet om voetbal. Het ging er mij om, dat jij een beeld van mij had en dat ik dat in een keer kapot gooide. Die verwarring. Dat taal dat kan doen. Dat vind ik nou echt gaaf.

Maar de laatste tijd ben ik een beetje verstrikt geraakt in die taal. Dat je met zekerheid durft te zeggen van: 'dat is een hond, dit een telefoon, deze kant van het zoethout gaat mijn mond in, daar is een einde.'

Dat komt door Sytske. Zo heet ze. En als ik het zeg, dan klinkt dat als 'Skiet ze', wat in mijn Brabants betekent dat je iemand gaat neerschieten, maar dat bedoel ik niet, het is juist het tegenovergestelde.

Koen Frijns

ik hou niet van voetbal
maar ik wil wel
samen douchen

#boydichter

OPDRACHT 4 | Liefdesgedicht

Liefdesgedichten schrijven kan heel spannend en moeilijk zijn. Het maakt nogal wat uit welke vorm en woorden je kiest. Neem een vel papier/je laptop en beantwoord daarop de volgende vragen.

- 4.1. Heb je weleens een liefdesgedicht geschreven of kun je je voorstellen dat je dat zou doen? Waarom wel, waarom niet? Vraag je af waar je een liefdesgedicht over zou kunnen schrijven, over een persoon, een dier, je lievelingsliedje, de taal zelf?
- 4.2. Beschrijf welk medium je zou kiezen voor jouw liefdesgedicht en waarom? Een ouderwetse tekst op papier? Een TikTok-filmpje?
- 4.3. Heb je zelf weleens een liefdesgedicht ontvangen of zou je dat willen? Wat deed dat met jou/wat zou je daarbij voelen, denk je?
- 4.4. Denk terug aan de laatste romantische scène uit een serie of film die je hebt gezien of hebt gelezen in een boek. Schrijf in maximaal 100 woorden een vervolg op deze scène.

Wist je dat?

Vlaams
-Nederlandse misdaad-
serie *Undercover* (te zien op
Netflix) Nederlandse ondertiteling
nodig had, omdat kijkers 'boven de
rivieren' met name de Vlaamse en
Brabantse accenten te slecht
verstaanbaar vonden?

Een
onderzoek in 2018
uitwees dat Nederlanders het
Maastrichtse accent het mooiste
vinden? Ook Den Bosch en Groningen
scoorden hoog. In het onderzoek
konden stemmers enkel kiezen uit
de twaalf provinciehoofd-
steden.

De Nederlandse film
New Kids Turbo ook in Duitsland
ongelofelijk populair is geworden? De
film draaide in 186 bioscopen over de grens,
en de Brabantse acteurs hebben de Duitse
versie zelf nagesynchroniseerd. Hierdoor
ontstaat er een soort Duits met een
Brabants accent.

OPDRACHT 5 | De kracht van taal

Denk terug aan een moment waarop je iemand hoorde spreken en je direct dacht: 'Ja! Deze persoon heeft gelijk!' Ga met vier klasgenoten samen zitten en beantwoord de volgende vragen:

- 5.1 Wie wist je te overtuigen? Wanneer was dit?
- 5.2 Wat was volgens jou het belangrijkste voor de overtuigingskracht van de spreker: inhoudelijke argumenten, presentatievaardigheden, stemgebruik of taalvaardigheid? Of misschien nog iets anders? Leg je antwoord uit.
- 5.3 Wat voor soort taalgebruik vind jij overtuigend? Vinden andere mensen dat ook?

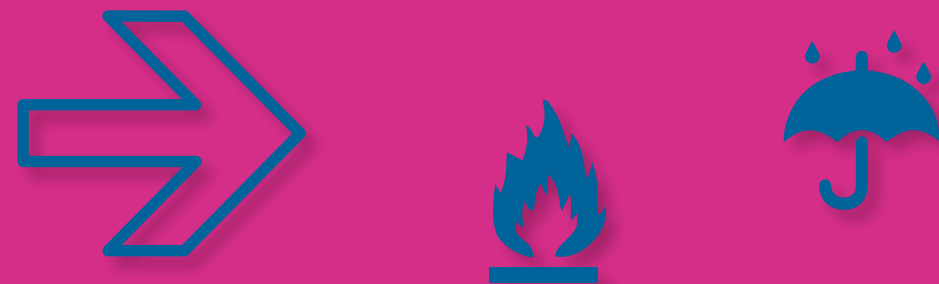

Colofon

Dit lespakket en de bijbehorende monoloog van Koen Frijns zijn ontstaan door samenwerking tussen de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, Het Zuidelijk Toneel en Wintertuin. Het project is mogelijk gemaakt door de Neerlandistiek gelden van de Radboud Universiteit in Nijmegen.

© 2024 Radboud Universiteit Nijmegen, Het Zuidelijk Toneel en Wintertuin

Redactie Paul Hulsboom en Jos Joosten
Einderedactie Myrna Eppings
Educatieve input Lisa Ruskus
Projectcoördinatie Femme van den Berg
Fotografie Saskia Aukema, Gaby Jongenelen, Jeroen Liebers en PicturePeople
Ontwerp Jos Lenkens
Druk DPN Rikken Print, Nijmegen

Ben je enthousiast geworden over de kracht, complexiteit en schoonheid van taal? Dan is de studie Nederlandse Taal en Cultuur zeker iets voor jou! Zo *Dus* is met liefde en plezier mede mogelijk gemaakt door de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Dat is een brede studie waarin je je bijvoorbeeld kunt verdiepen in nieuwe media en het schrijven voor websites, maar ook in literaire klassiekers of de verschillende dialecten van het Nederlands. De universitaire opleiding is dan ook hartstikke gevarieerd!

Taal is een van de drie pijlers van de Nijmeegse studie Nederlands. Bij colleges en werkgroepen krijg je inzicht in hoe taal werkt en hoe het Nederlands zich in de loop van de tijd heeft ontwikkeld. Vragen die langskomen zijn: hoe leren peuters spreken? Hoe belangrijk is spelling nou helemaal en waar komen taalregels vandaan? En wat gebeurt er in je hersenen als je praat? Daarnaast zijn er de afdelingen *literatuur* en *communicatie*. Bij vakken over *literatuur* bestudeer je alles van Reynaert de Vos tot BOYBAND, de literaire boyband. Wie weet raak je geïnspireerd en schuilt er in jouzelf wel een dichter, romanschrijver of rapper! De richting *communicatie* gaat over hoe taal wordt ingezet in onder andere reclame of journalistiek: wat maakt een tekst overtuigend en hoe kun je zo effectief mogelijk schrijven? Al met al leer je bij de opleiding Nederlands grip te krijgen op taal en teksten, zowel door ze te analyseren als door ze zelf te gebruiken, op allerlei wijzen.

Na een studie Nederlands kun je verschillende kanten op, zoals de journalistiek, de uitgeverwereld, het bibliotheekwezen, onderzoek en natuurlijk het middelbaar onderwijs. Lijkt je dat wat? Kijk dan vooral eens op de website van de opleiding Nederlandse Taal en Cultuur in Nijmegen, of kom langs tijdens een proefstudeerdag!

Check de QR-code!

